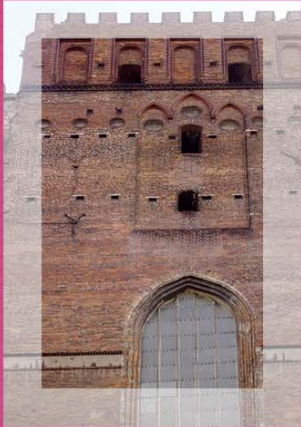

GDAŃSKIE MINIATURY - ŚLADY ORMIAŃSKIE I TATARSKIE

2. Co się znajduje nad krzyżem?

1. Ile kroków trzeba zrobić aby obejść kościół dookoła?

4. Co można kupić w sklepie w bramie?

3. Dowiedz się co oznacza słowo „Nairi”.

5. Gdzie urodziła się Joanna z Ryzwanowiczów Korycka Butkiewiczowa?

Owocnych poszukiwań życzy:

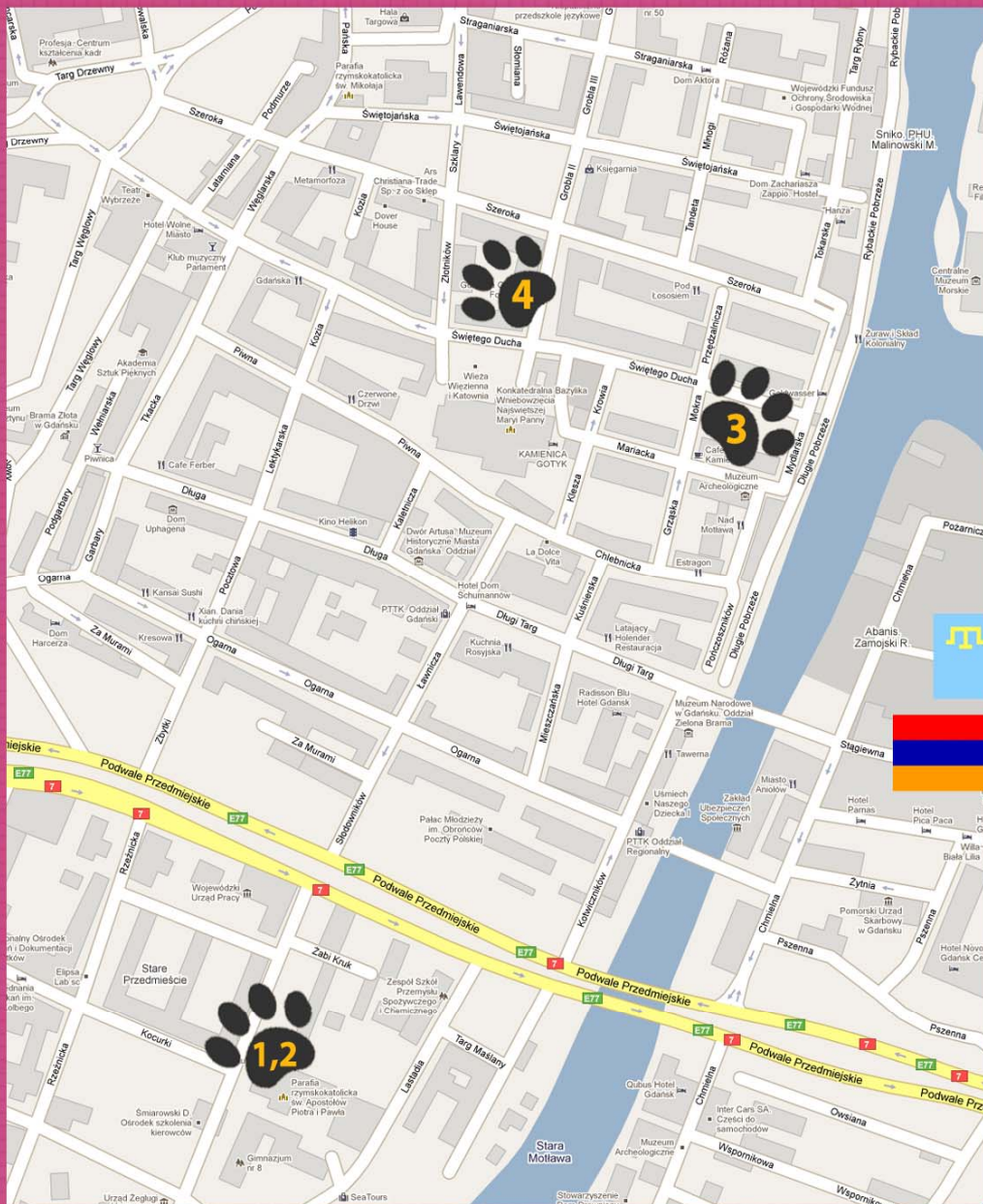
z partnerami:

GDAŃSKIE MINIATURY - ŚLADY ORMIAŃSKIE I TATARSKIE

Owocnych poszukiwań życzy:

z partnerami:

Gdańskie Miniatury – ślady ormiańskie i tatarskie

Witamy ponownie i zapraszamy na kwietniowe „Gdańskie Miniatury” poświęcone ormiańskim i tatarskim mieszkańcom Gdańska.

Ormianami określamy nie tylko obywateli państwa **Armenii**, ale i również całą ludność pochodzenia armeńskiego rozproszoną w różnych krajach. Na świecie żyje około 11 mln Ormian, w tym w samej Armenii tylko ponad 3 mln. Nad Wisłą zamieszkuje od 30 do 70 tys. obywateli pochodzenia ormiańskiego, natomiast **w okolicach Gdańska – około 30 rodzin.**

O tożsamości narodowej Ormian, którą trudno zachować przy dużym rozproszeniu, świadczy przynależność do jednego z Kościołów: **Apostolskiego Kościoła Ormiańskiego, Kościoła katolickiego obrządku ormiańskiego i Ormiańskiego Kościoła Ewangelickiego.** Wszystkie te Kościoły, są chrześcijańskie. Ich różnorodność wynika z wielowiekowej historii Armenii. Ormianie **przyjęli chrześcijaństwo już na początku IV w.** (w Polsce Mieszko I przyjął chrzest w 966 r. , czyli aż ponad 600 lat później) i od tego momentu Apostolski Kościół Ormiański rozwijał się niezależnie od Rzymu – stolicy Kościoła rzymskokatolickiego.

Kościół Ormiański przyjął własną liturgię i strukturę podobną do greckiego rytu, czyli Kościoła prawosławnego. Próby unii Apostolskiego Kościoła Ormiańskiego z Kościołem rzymskokatolickim zakończyły się powstaniem Kościoła katolickiego obrządku ormiańskiego. Wiernych tego ostatniego wyznania skupia **Rzymskokatolicka Parafia pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Gdańsku.**

Łączność Ormian z Polską została zapoczątkowana w XI w., jednak prawdziwy napływ tej ludności nad Wisłę nastąpił za panowania **Kazimierza Wielkiego** w XIV w. Władca potrafił docenić korzyści płynące z pobytu Ormian w swoim królestwie, nadając im autonomię, czyli niezależność. Ludność ormiańska osiedlała się wówczas na południowym-wschodzie Polski. Trudniła się zwykle handlem i rzemiosłem. Ormianie sprowadzali do Polski głównie przyprawy, dywany i drogocenną biżuterię. W swoich zakładach rzemieślniczych produkowali **pasy kontuszowe** – noszone przez polską szlachtę oraz orientalne (wschodnie) tkaniny. Z biegiem czasu **ulegali polonizacji** – procesowi

przyswajania kultury polskiej. Mimo tego Ormianie nigdy nie zapomnieli o swojej historii i tradycji, traktując ją na równi z polską kulturą.

Nowa fala Ormian napłynęła nad Wisłę w związku z ludobójstwem w Armenii. W drugiej dekadzie XX w. Ormianie byli prześladowani przez Turków a następnie przez Armenię przetoczyła się **rewolucja bolszewicka**, w wyniku czego kraj ten utracił niepodległość, stając się z czasem częścią Związku Radzieckiego.

Nowa fala ludności ormiańskiej napłynęła do Polski po II wojnie światowej w ramach **repatriacji** – powrotu do ojczyzny. **Kresy Wschodnie**, czyli ziemie polskie włączone do Rosji Radzieckiej zamieszkiwało wiele rodzin ormiańskiego pochodzenia. W wyniku ustanowienia nowych granic Ormianie opuścili Kresy i osiedlali się w Polsce.

W 1991 r., kiedy Armenia odzyskała niepodległość – ogromna liczba Ormian w poszukiwaniu lepszych warunków do życia przybyła do Polski.

Ormianie osiedlili się nad Motławą po 1945 r. i po 1991 r. Nie znaczy to jednak, że Ormian nie było wcześniej w Gdańsku. Pierwsze wzmianki o ormiańskich kupcach pochodzą z XIV w.

Drugą ciekawą grupę mieszkańców Gdańska stanowią Tatarzy. Niegdyś Tatarami nazywano mieszkańców Złotej Ordy – państwa mongolskiego leżącego w Azji zachodniej i w Europie wschodniej. Obecnie jest to grupa ludności, która zamieszkuje środkową Europę, centralną oraz wschodnią Azję, mówiąca językami z grupy tureckich Tatarzy ze względu na duże rozproszenie charakteryzują się zróżnicowaną kulturą i tradycją, dlatego też możemy mówić o Tatarach kazańskich, syberyjskich, krymskich i litewskich. Ludność ta nie posiada własnego państwa.

Obecnie w Gdańsku mieszka około 200 osób, które legitymują się pochodzeniem tatarskim. Tym samym, nad Motławą wyrósł silny ośrodek kulturalny polskich Tatarów. Przykładem takich działań jest aktywność: **Związku Tatarów Rzeczypospolitej Polskiej**, **Gminy Muzułmańskiej w Gdańsku** oraz **Towarzystwa Kultury Muzułmańskiej**. Niedawno został odsłonięty **pomnik Tatara** w gdańskiej dzielnicy Orunia. Symbolizuje on wkład militarny żołnierzy tatarskich w **wojnie polsko-bolszewickiej w latach 1919-1920**. Wówczas, to powstał w pełni złożony z żołnierzy tatarskich **I Szwadron 13**.

Pułku Ułanów Wileńskich. I Szwadron Tatarski wziął udział w kampanii wrześniowej w 1939 r. Po wojnie dowódca szwadronu – Aleksander Jeljaszewicz zamieszkał w Gdańsku i stał się aktywnym działaczem na rzecz ludności tatarskiej przybyłej z Litwy w ramach repatriacji po II wojnie światowej.

Tatarzy na tle pozostałych mieszkańców grodu nad Motławą wyróżniają się przede wszystkim swoją religią, gdyż są wyznawcami **islam**u i modlą się w świątyniach zwanych **meczetami**. Gdański meczet znajduje się przy ul. Abrahama 17a w. Świątynia została zbudowana w 1989 r. i jest jednym z czterech meczetów aktualnie funkcjonujących w Polsce.

1. Kościół św. Piotra i Pawła, ul. Żabi Kruk 3

Gdańszczanie ormiańskiego pochodzenia skupiają się wokół **kościół Rzymskokatolickiej Parafii Świętych Apostołów Piotra i Pawła przy ul. Żabi Kruk 3**. Przy kościele tym została ustanowiona parafia i proboszcz dla katolickich wiernych obrządku ormiańskiego, nie tylko z Gdańska, ale i również całej północnej Polski.

Choć kościół jest **budowlą gotycką** i na zewnątrz nie przypomina wcale świątyni obrządku ormiańskiego, to mimo wszystko pozwala zachować więź ormiańskich mieszkańców Gdańska z ich własną kulturą i tradycją. Kościoły ormiańskie zazwyczaj budowane są na planie krzyża greckiego (o równych ramionach) z centralnie umieszczoną kopułą. Ważnym ogniwem w podtrzymywaniu tej duchowej tożsamości są nabożeństwa w oryginalnym obrządku ormiańskim – odprawiane przez kapłanów ormiańskich w czasie ważnych świąt religijnych.

Kościół pw. św. Piotra i Pawła – podobnie jak cerkiew greckokatolicka pw. Św. Bartłomieja i Opieki Najświętszej Bogurodzicy w Gdańsku, którą mieliśmy okazję zobaczyć podczas poprzedniej wędrowki śladami Słowian wschodniosłowiańskich są wspaniałymi przykładami współistnienia wielu kultur w Gdańsku. Kościół św. Piotra i Pawła był i wciąż jest świadkiem wielu setek nabożeństw w różnych językach, wyznaniach i obrządkach. Odprawiano tu msze po angielsku, francusku, niemiecku i po polsku. W kościele modlili się pierwotnie katolicy, następnie luteranie i kalwini, a obecnie Ormianie katolicy.

2. Zaulek ormiański, ulica przy kościele św. Piotra i Pawła

Przy kościele jest postawiony **chaczkar** – ormiańska kamienna płyta symbolizująca ważne wydarzenie. Chaczki najczęściej są umieszczane na murach świątyń, przy wejściach do grobowców oraz na rozstajach dróg. Głównym elementem chaczkaru jest krzyż wokół, którego można podziwiać wspaniałe zdobienia. Gdański kamienny krzyż oplata wijąca się roślinność – to na znak legendy, wedle której po śmierci Chrystusa, krzyż oplotły zielone pnącza. Chaczki są zaopatrzone w napisy upamiętniające fundatora lub wydarzenie. Polski i ormiański napis na gdańskim chaczkarze głosi, że jest to "dar ormiańskiej fundacji zasobów ludzkich 'Piunik' jako znak wielowiekowej przyjaźni Ormian i Polaków Erywań - Gdańsk 2009". Chaczkar, który zdobi zewnętrzne mury kościoła św. Piotra i Pawła – to trzeci ormiański kamienny krzyż w Polsce. Chaczki możemy jeszcze podziwiać w Krakowie i w Elblągu.

Gdański chaczkar jest oryginalny, gdyż został wykonany w Aremnii. Przy chaczkarze ormiańscy wierni modlą się o rodziny i za bliskich zmarłych, których pozostawili w ojczyźnie. Krzyż stoi w przykościelnej uliczce od 2009 r.

3. Galeria "Nairi". Grigoryan Arpenik, ul. Mariacka 34

Wielu znanych polskich artystów jest ormiańskiego pochodzenia. Wśród nich możemy wymienić sławnych malarzy: Teodora Axentowicza, Antoniego i Kajetana Stefanowiczów, Jana Rusta i Aleksandra Augustynowicza. Do artystów z korzeniami ormiańskimi zaliczymy takich pisarzy, jak: Szymona Szymonowica i Juliusza Słowackiego. Pozostaje nam na końcu wymienić sławnych muzyków ormiańskiego pochodzenia: Karola Mikuli i Krzysztofa Pendereckiego.

Miasto nad Motławą może się również pochwalić artystami z Armenii. W Gdańsku swoje obrazy i ceramikę, od 1994 r. tworzy ormiański artysta – **Gagik Parsamian**. Z Polską związał się na stałe, tutaj mieszka, maluje i na ul. Mariackiej prowadzi własną galerię sztuki „**Nairi**”. Nazwa „Nairi” także nawiązuje do ojczyzny artysty.

Tematyka obrazów Gagia Parsamiana jest związana z Polską, chociaż można odnaleźć w nich akcenty ormiańskie. Artysta stara się popularyzować wiedzę o Armenii. Gagik Parsamian ma za sobą wiele wystaw i imprez promujących ormiańską kulturę. Współorganizował **Dni Kultury Ormiańskiej** w Pruszczu Gdańskim i w Starogardzie Gdańskim.

4. Brama kamienicy, ul. Grobla I 13

Od 14 lat z Gdańskiem związany jest jeszcze jeden znany artysta z Armenii – **Argiszti Agadzianian**. Artysta zajmuje się wieloma dziedzinami sztuki: malarstwem, scenografią, rzeźbą, rysunkiem, fotografią, aranżacją wnętrz, biżuterią i **body-paintingiem** – sztuką malowania na ciele farbami. Jego prace można podziwiać w kolekcjach na całym świecie. Gdańszczanie mają szczególny przywilej oglądania dzieł Argisztego, gdyż znajdują się one w wielu instytucjach, Kościołach oraz pubach i restauracjach.

W swoich pracach nawiązuje symboliką do sztuki z bizantyjskiego kręgu religijnego – charakterystycznej dla chrześcijan Kościołów wschodnich, w tym dla prawosławnego i greckokatolickiego. Sztuka ta wyróżnia się przedstawieniami Chrystusa, Matki Boskiej, Trójcy Świętej i pozostałych świętych na **ikonach** – czyli obrazach na specjalnie przygotowanej desce. Osoby ukazywane są płasko o często zaburzonych proporcjach. Ciekawostką jest fakt, że ikony **pisze się** a nie maluje, gdyż bardziej to podkreśla charakter powagi religijnej obrazu. Ponadto w trakcie rysowania ikony nigdy nie miesza się barw.

Argiszti nie pisze ikon, ale posiłkuje się symboliką ikonograficzną, do której również nawiązuje sztuka ormiańska. Do najcenniejszych prac, należą te z cyklu **„Ikon Argisztego”**, gdzie motywy religijne, przeplatają się z mitologią i stanami ludzkiego ducha.

Wiele obrazów tego artysty można było oglądać w nieistniejącej już restauracji **Spiritus Sanctus** przy ul. Grobla I 13. Na drzwiach dawnej restauracji możemy zobaczyć jeszcze ormiańskie napisy.

5. Kwatery tatarskie na cmentarzu garnizonowym w Gdańsku, Generała Henryka Dąbrowskiego 2

Nieopodal Bramy Oliwskiej, na **cmentarzu garnizonowym** w Gdańsku, wśród wielu grobów żołnierzy ze wszystkich stron świata, znajduje się grupa mogił tatarskich. Znajdują się one w jednym z najbardziej uroczych zakątków tej starej, pamiętającej jeszcze czasy napoleońskie nekropolii.

Groby tatarskie przypominają chrześcijańskie. Na kamieniu nagrobnym znajdują się symbole religii muzułmańskiej – **islam**. Są **nimi półksiężyc z gwiazdą** oraz wersety pisane w języku arabskim ze świętej księgi islamu – **Koranu**. Wedle tradycji muzułmańskiej groby są skierowane w stronę **Mekki**, świętego miasta islamu.

Autor: Krzysztof Murawski

Opracowanie graficzne: Agata Graban

Lwa Leomana zaprojektowała: Anita Głowińska

Opracowanie merytoryczne zagadnień związanych z wielokulturową historią Gdańska:
Żaneta Kucharska

Pomysłodawczyni projektu: Małgorzata Kmicińska

Współpraca: Referat Turystyki, Urząd Miejski w Gdańsku

Bibliografia:

http://trojmiasto.gazeta.pl/trojmiasto/1,89917,7125834,Kawalek_Armenii_w_Gdanskum.htm

<http://www.piotripawel.diecezja.gda.pl/>

<http://www.portalpomorza.pl/aktualnosci/9/1957>

<http://shopforart.eu/argo.html>

<http://www.rzygacz.webd.pl/index.php?id=25,170,0,0,1,0>

<http://www.zakorzenie.most.org.pl/za8/04.htm>

<http://www.gdansk.pl/nasze-miasto,512,17101.html>

<http://www.szukamypolski.com/sasiedzi/tatarzy.php>